

POLISEMIA DIN PERSPECTIVA UNEI TERMINOLOGII EXTERNE

MONICA-MIHAELA RIZEA

1. Terminologia externă, sau terminologia ca știință care se prefigurează la începutul anilor '90¹, cunoaște mai multe manifestări, desemnând ceea ce H. Béjoint numea la modul general *terminologies d'un nouveau genre*², fie că este vorba de *socioterminologie*³, de *terminologie textuală*⁴ sau de *teoria comunicativă a terminologiei*⁵ și se distinge la modul general de **terminologia internă** (numită în lucrări din ultimul deceniu și „tradițională”⁶, „clasică”⁷) prin noua viziune asupra termenului (situarea lui în discurs, în contextul lingvistic și comunicativ real), importanța acordată lingvisticii, abordarea semasiologică-descriptivă și abandonarea perspectivei strict sincronice și intradomeniale, ceea ce a condus la acceptarea variației terminologice și la considerarea **polisemiei** ca fenomen natural.

Dacă din perspectiva **terminologiei interne, normative** este vizată cucerirea unei **monosemii universale**⁸ fiind postulată o distanță optimală între limba comună și limbajele de specialitate în scopul asigurării unei comunicări univoce, precise, între specialiști, **terminologia externă, descriptivă** are ca principiu fundamental punerea sub semnul întrebării a postulatului wüsterian potrivit căruia termenul este monosemantic și monoreferențial⁹.

2. Tipul de polisemie asupra căruia ne vom opri în acest articol este polisemia ca urmare a migrării¹⁰ terminologice, accentul căzând pe ceea ce vom numi în continuare **polisemie extradomenială**.

Polisemia extradomenială este studiată în lucrările de specialitate și sub numele de **polisemie externă**¹¹ sau **dinamică semantică**¹² și se manifestă în momentul în care termenii migrează dinspre

---

¹ Cabré 2003: 170-171 „This seems to have been the case of the recent history of terminology: the containment of the 1960s, 70s and 80s, has given way to the diversified manifestation of new ideas in the 1990s and the first few years of this century.” Să nu uităm că și Gaudin publică *Pour une socioterminologie: des problèmes sémantiques aux pratiques institutionnelles* în 1993.

² Béjoint, Thoiron 2000: 6, 15.

³ Gaudin 1993, 2003; Gambier 1993.

⁴ Slodzian 2000; L'Homme 2005; Condamines, Rebeyrolle 1997.

⁵ Cabré 2003.

⁶ Vezi, spre exemplu, Cabré 2003; Gaudin 1993, 2003; L'Homme 2005; Temmermann 2000 ș.a.

⁷ Bouveret 1998; Cabré 2000; Slodzian 2000 ș.a.

⁸ Slodzian 2000: 70.

⁹ Toma 2006: 329.

¹⁰ Ne raportăm la MIGRARE ca la un proces ce se desfășoară fie între domenii de specialitate a., fie între domenii de specialitate și limba comună b.

În a. propagarea termenilor are loc fie pe cale normată (spre exemplu, 1. ca urmare a modului de creare a termenilor în disciplinele de tip *delfic* (după clasificarea lui Riggs 1988, unde se distinge între disciplinele *delfice*, care utilizează forme existente dându-le un sens nou și disciplinele criptice, care creează forme noi) care împrumută denumirile unor concepte din alte discipline pe baza unei analogii între aceste concepte, ceea ce constituie, în termenii lui Béjoint 1989: 408 *creația terminologică de tip polisemic*, (și Bouveret 1998 : 11 dă exemplul termenului VIRUS din informatică a căruia denumire este preluată din biologie pe baza unei analogii, vorbind de un tip de polisemie corespunzător metaforei) sau 2. „când în cercetarea științifică actuală, de multe ori, discipline diverse intervin în investigarea aceluiași obiect de cercetare sau oameni de știință, cu dublă sau multiplă specializare au o mobilitate particulară între domenii, soldată, între altele, cu împrumuturi metodologice” (Toma 2005 : 393) și implicit terminologice (vezi, spre exemplu, împrumutul prin matematizare discutat de A. Toma)) ș.a, fie ca urmare a realității discursive (vezi cazul discutat de I. Meyer și K. Mackintosh 2000: 211-214, când experții unui domeniu 1. decid să reintroducă în domeniul de origine o unitate determinologizată (ca urmare a utilizării în contexte de limbă comună), ceea ce conduce la o **extindere** a sensului termenului de origine sau la polisemie intradomenială - *polysémie intra-domaines*. 2. adoptă o unitate determinologizată care își are originea în alt domeniu de specialitate (ceea ce conduce la un proces de **terminologizare** într-un domeniu adoptiv sau la polisemie interdomenială - *polysémie inter-domaines*).

Situația b. se manifestă în contextul actual al cunoașterii, când științele au un public din ce în ce mai larg, ca urmare a interesului manifestat de către nespecialiști, care solicită accesul la cât mai multe informații din diverse domenii, în această „societate a cunoașterii” (*société du savoir*), unde fiecare trebuie să se țină la curent cu descoperirile științifice și tehnice (Meyer, Mackintosh 2000: 201; Bidu-Vrănceanu 2007: 16). Migrarea termenilor dinspre domeniile de specialitate spre limba comună poate da naștere fenomenului studiat de noi ca **polisemie extradomenială**.

¹¹ Bidu-Vrănceanu 2007: 112.

¹² Bidu-Vrănceanu 2003 : 291-298; Stoichițoiu-Ichim 2006: 11-17. În lingvistica europeană fenomenul mai este semnalat și sub denumirea de **neologie semantică** (Mortureux 1997: 117-120), **schimbare de sens** sau **tropi** (Nyckees 1998: 105-133; Lehmann, Martin-Berthet 1998: 78-90), **evoluția sensului** (Nicklas-Salminen 2003: 159-165) sau, la modul general, de **conotații** (Spillner 1994: 53).

domeniile specializate (fie ele domenii de origine sau domenii receptor) spre limba comună, unde, accidental, pot ajunge și în relație cu alți termeni *despecializați* proveniți din alte domenii.

Migrarea termenilor spre contextul permisiv al limbii comune (unde, accidental, pot intra în relație chiar cu termeni despecializați aparținând altor domenii) implică o serie de modificări semantice, asociate unui proces de determinologizare în grade diferite (de la simpla „diluție” a sensului specializat, până la adăugarea de conotații - moment ce coincide cu dezvoltarea **polisemiei extradomeniale**). Indepărtarea de „nucleul dur” al sensului specializat se realizează în mod gradat, gradul cel mai înalt corespunzând, așadar, apariției deviațiilor semantice (de tip metaforă sau metonimie), când avem nu numai o extindere a termenilor spre limba comună, ci chiar o asimilare a lor. Așa cum arăta și Bidu-Vrănceanu 2007: 39 determinologizarea nu este însă niciodată totală, păstrându-se „nucleul dur semantic” al termenilor.

3. Asupra termenului există atât o perspectivă intradomenială (a specialistului în domeniu) și atunci vorbim despre un **termen-concept**¹³, termen cu un loc bine stabilit în ierarhia conceptuală a domeniilor în care se regăsește, și despre absența (impusă prin diverse mecanisme) a polisemiei¹⁴, cât și o perspectivă extradomenială (a nespecialistului în domeniul vizat – lingvist, traducător, vorbitor mediu). Din această a doua perspectivă (care caracterizează și abordarea noastră) avem de-a face cu un **termen-lexem**¹⁵, care se supune la diverse tipuri de variații conceptual-semantice și contextuale, fiind virtual polisemantic.

Obiectul nostru de cercetare este ceea ce vom numi în continuare **lexic migrator (LM)** reprezentând totalitatea **termenilor-migratori** dintr-un domeniu, definit prin opoziție cu **lexicul nucleu (LN)** sau totalitatea **termenilor-nucleu** dintr-un domeniu.

LM poate apărea atât în textele strict specializate, în comunicarea dintre specialiștii din același domeniu, dar și în discursul de vulgarizare, în comunicarea dintre specialiști în grade diferite și nespecialiști.

La nivelul discursului strict specializat ce caracterizează un anumit domeniu (spre exemplu **D0, domeniul de origine**), vorbim de **termeni migratori**, (*neglijând sursa migrării*) când ne referim la:

1. termeni care se regăsesc atât în **D0 (domeniul de origine)**, cât și în alt domeniu/alte domenii de specialitate (**domeniu/domenii receptor - Dr**).
2. termeni care se regăsesc într-un singur domeniu de specialitate (**D0**), dar care apar și în texte de circulație largă.
3. termeni care se regăsesc atât într-un domeniu de origine (**D0**), cât și în alte domenii de specialitate (**Dr**), dar și în texte de circulație largă.

¹³ Denumirea de **termen-concept** (sau **concept**) este folosită inițial de Toma 2006: 332-334, cu referire la termenul din perspectiva terminologiei interne, tradițională sau termenul wüsterian.

¹⁴ Ne referim, evident, la **termen** din perspective **terminologiei interne, tradiționale**, de tip wüsterian, unde, pentru a se atinge obiectivul asigurării unei comunicări *univoce, precise*, între specialiștii *dintr-un anumit domeniu științific, tehnic, profesional* (Bidu-Vrănceanu 2007: 19, 20) era necesară definirea limbajelor de specialitate în opoziție cu limba naturală, și implicit distingerea termenului, de cuvânt (interesant este și punctul de vedere formulat de Zgardan, Vartic 2008: 241 „*aceste entități sunt examinate de unii terminologi în relație de opoziție – cuvânt/termen, semnificat/concept, trăsături semantice/trăsături conceptuale etc. – demonstrând, de fapt, prin aceasta, că dânsii mai sunt tributari ai terminologiei wüsteriene, prin care se postulează că există o diferență de principiu între cuvânt, ca obiect al lexicologiei, și termen, ca obiect al terminologiei.*”). Așadar, din perspectiva acestei terminologii, **polisemia** este considerată o anomalie, o „imperfecțiune” (Béjoint 1989: 406 „*En tous cas, pour ces terminologues, si la polysémie existe dans une terminologie, elle est vue comme une imperfection qui empêche le bon fonctionnement de la communication - ce qui est aussi difficile à prouver qu'à réfuter - et qu'il faut donc éliminer aussi tôt que possible.*”) care se cere rezolvată, pe cât posibil, prin **omonimie** (Slodzian 2000: 72 „*La ruse qui consiste à résoudre systématiquement la polysémie par l'homonymie [...] refuser la polysémie, c'est aussi refuser la diachronie.*”) și printr-o perspectivă **sincronică** (Cabré 2000: 7 „*La TGT (Théorie Générale de la Terminologie) ne s'attache pas non plus à l'étude de l'évolution des concepts. La TGT considère que les concepts sont statiques. Et s'ils ne le sont pas, la perspective strictement synchronique qu'elle adopte les traite de cette façon.*”, domeniile fiind concepute ca sisteme închise, statice.

¹⁵ **Terminologia externă** se distinge în principal de terminologia tradițională prin **viziunea asupra termenului**: **1.** ca nefiind radical distinct de cuvânt, diferențele care se admit fiind de natură pragmatică sau pur și simplu metodologică, **2.** ca nefiind o simplă etichetă atașată lucrului pe care-l desemnează, ci o unitate destinată funcționării într-un mediu lingvistic (limba, sau, mai exact, discursul de specialitate) și într-un mediu social (Béjoint, Thoiron: 2000: 16), implicit **3.** situarea termenului în discurs, în contextul lingvistic și comunicativ real (L' Homme 2003: 153 „*termenii sunt unități dependente de context și trebuie să fie descrise din punctul de vedere al funcției pe care o îndeplinesc în text.*”), ceea ce conduce la **4.** admiterea unei variații terminologice la nivel textual și intertextual (Slodzian 2000: 75 și 69 „*realitatea textelor demonstrează frecvența variației terminologice și „la montée inexorable de la polysémie”, datorată în principal comunicării între domenii.*”), așadar la **5.** acceptarea polisemiei terminologice ca fenomen natural (Bouveret 1998: 6, 8: „*La deuxième hypothèse met en question le principe de monosémie du terme en mettant en avant le fait que les dysfonctionnements que connaît le terme ne sont rien d'autre que le fonctionnement normal de tout signe de langue naturelle. [...] En réalité, le terme est sujet à la synonymie et à la polysémie, à tous les «dysfonctionnements» que connaissent les dénominations de langue commune. Tout terminologue dans sa pratique en rencontre de nombreux cas. Le terme n'est donc pas intrinsèquement monosémique, et en cela distinct du signe.*”)

Vom numi **termeni nucleu**, termenii care nu îndeplinesc condițiile **1, 2, 3**, menționate mai sus, altfel spus, se regăsesc numai în domeniul **D0**. La nivelul discursului strict specializat, întâlnim atât **LN** și **LM** cât și **lexic general (LG)** (prepoziții, conjuncții, adverbe ș.a.).

LM poate fi privit din 2 unghiuri diferite:

- (a) dinspre discursul strict specializat, deci din perspectiva domeniului/domeniilor de specialitate în care se regăsesc termenii din **LM**;
- (b) dinspre limba comună.

Fenomenul **polisemiei** ca urmare a **MIGRĂRII** termenilor dintr-un domeniu **D0** spre un **Dr** și spre limba comună¹⁶ este studiat din perspectiva limbii comune ca **polisemie extradomenială**. **Polisemia** poate fi analizată din ambele unghiuri, însă ceea ce ne interesează este **analiza LM din perspectiva limbii comune**.

4. Vom stăruii în cele ce urmează asupra problemelor pe care le ridică interpretarea noilor sensuri dezvoltate de termenul migrator în texte de vulgarizare în momentul în care acesta se revendică mai multor domenii de specialitate. Fenomenul este foarte interesant, căci în momentul în care un termen ajunge dincolo de mediul lui, așadar dincolo de discursul specializat, pentru a interpreta noua imagine (și efectele asociate ei – polisemia extradomenială) lectorul trebuie să rezolve mai întâi un „puzzle” asupra identității termenului (să-l recunoască și să-l reinterpreteze). „Privirea” lui este în acest moment polisemică, ignorând granițele dintre domenii în scopul de a găsi informațiile necesare pentru interpretarea adecvată a unei forme care ajunge în contexte care lui îi sunt familiare.¹⁷

Situându-ne pe pozițiile **terminologiei externe**, tipul de discurs vizat a fost cel de **vulgarizare**, puțin specializat, făcut de specialiști în grade diferite pentru nespecialiști. S-a cercetat arhiva electronică a următoarelor publicații: „22”, „**Banii Noștri**” (**B.N.**), „**Cadran Politic**” (**C.P.**), „**Cotidianul**” (**C.**), „**Jurnalul Național**” (**J.N.**), „**România Liberă**” (**R.L.**) „**Săptămâna Financiară**” (**S.F.**), pe o perioadă cuprinsă între anul 2004 și aprilie 2008.

În analiză am utilizat termenul *context* cu două accepțiuni¹⁸: *cotext*¹⁹ (= *contextul textual* („*textual context*”²⁰)) *al unui discurs*²¹), respectiv *context pragmatic*.

¹⁶ Avem în vedere fie cazul în care termenii migrează spre un domeniu receptor prin intermediul limbii comune (vezi cazul termenului **VIRTUAL** analizat de Meyer et al), fie cazul în care termeni caracterizați prin polisemie interdomenială (migrarea dinspre **D0** spre **Dr** s-a făcut direct) migrează spre limba comună (ex. **VIRUS** care se regăsește deopotrivă și în biologie, și în medicină, și în informatică, dar și în limba comună).

¹⁷ Oferim exemplul termenului **INTERFAȚĂ** care este înregistrat în MDN ca polisemantic, cu s. 1. (fizico-chimic) **suprafață de separare a porțiunilor care reprezintă faze diferite dintr-un sistem fizico-chimic**, s.2 (informatic) **frontieră convențională între două sisteme sau unități, care permite schimburi de informații după anumite reguli** (vezi și s.2 înregistrat sub marca inform. din NDU - **limită comună a două sisteme**) și s.3. (electron.) **dispozitiv care convertește semnalele electronice astfel încât două aparate sau sisteme să poată comunica între ele**, termenul revendicându-se așadar la trei domenii de specializare distincte.

S. 1 și s.2 au în comun semele **suprafață de separare/frontieră, limită comună între două sisteme**; s2 și s3 au în comun semele **comunicare/schimburi de informații între două sisteme**.

Cum va fi interpretat deci termenul atunci când apare într-un text de presă, de tipul celor de mai jos (**INTERFAȚĂ** fiind utilizat de data aceasta în comunicarea social-politică):

- a. „Cine sa-si mai aduca aminte acum ca, doar cu un deceniu in urma, Romania era bine instalata in zona gri, **LA INTERFATA** dintre Occident si fostul Imperiu Sovietic?” - **22**, nr. 872, 2006
- b. „Ceea ce s-a intamplat in ultima perioada a dat peste cap un tip de echilibru strategic temporar instaurat dupa 1990, **LA INTERFATA** spatiului ex-sovietic cu cel al Uniunii Europene. ” - **22**, nr.778, 2005 ;
- c. „...au inceput sa apara asociatii, institutii si companii functionale, un fel de federatii ale romanilor de isprava. **LA INTERFATA** lor cu sistemul, ele trebuie totusi sa intre, cel putin ocazional, intr-o relatie corupta pentru a putea subzista. ” - **22**, nr.758, 2004 ;
- d. „Se poate insa vorbi sau ar trebui sa se vorbeasca si de un liberalism aflat **LA INTERFATA** cu conservatorismul si cu vederile crestine-democrate. ” - **22**, nr.882, 2007)

În a. spre exemplu, mecanismul care a permis utilizarea acestui termen în contextul citat este analogia, Occidentul și Orientul fiind comparabile cu **două sisteme** a căror **suprafață de separare/limită comună** este România, ceea ce elimină drept candidat s3 electronic în încercarea de a stabili care este domeniul de specialitate la care trebuie să ne raportăm pentru interpretarea sensului. În acest punct este foarte dificil de decis dacă domeniul din care termenul a migrat spre limba comună este cel **fizico-chimic** sau cel **informatic**. „Nucleul dur” semantic la care ne raportăm în interpretarea sensului termenului ajuns în contextul mai larg al limbii comune este în acest caz același pentru ambele domenii, coincidând cu semele comune **suprafață de separare/frontieră, limită comună între două sisteme**. Totuși, dacă ar fi să alegem între cele două, am spune că este cel mai probabil ca termenul să fi migrat din domeniul cu cel mai mare impact la ora actuală – **informatica**, mai ales că în contextul imediat al termenului nu există niciun indiciu (alți termeni despecializați) care să indice exclusiv spre unul sau altul dintre domenii.

¹⁸ Vezi Alexandru, Gaudin 2005: 1.

¹⁹ Vezi Rapaport 2005: 401, 407 „*Cotexts have fixed, usually small size, but larger cotexts might add information*”, “*Every cotext can give some clue to a word’s meaning; The surrounding textual context of a word (its cotext) gives clues to a word’s meaning that*

Interpretarea sensurilor metaforice dezvoltate de termenii care ajung în contextul limbii comune, implicit înțelegerea corectă a textelor, este asigurată când receptorul are cunoștințele necesare²² pentru a detecta care este domeniul specializat pe care emițătorul l-a avut în vedere (mai ales când avem de-a face cu termeni care se revendică în același timp mai multor domenii) în momentul în care a operat modificările de sens (așadar, pornind de la care sens specializat, aparținând cărui domeniu, s-a efectuat metaforizarea). Acest proces (de stabilire a domeniului de proveniență) este foarte important și prin faptul că facilitează recunoașterea acelor elemente care constituie „nucleul dur semantic” (ce țin, deci, de sensul de origine, specializat), și pe baza cărora se operează modificările de sens.²³

Două momente importante se pot recunoaște, așadar, în procesul de **interpretare** a unor astfel de termeni, care apar în contextul limbii comune, suferind efecte predictibile, precum polisemizarea (cu / fără manifestarea factorului expresivității): **4.1. analiza paradigmatică** (raportarea la definițiile de dicționar pentru izolarea semnelor comune și a celor distinctive; se au în principal în vedere dicționarele generale, care sunt și cele mai accesibile, însă, pentru o interpretare mai rafinată este indicată și consultarea dicționarelor specializate²⁴). **4.2. analiza sintagmatică**, la nivelul textelor (contextul textual, sau cotextul putând oferi indicii importante (alți termeni despecializați ce trimit la acel domeniu de specialitate) pentru stabilirea corectă a domeniului de proveniență, contribuind prin aceasta la obținerea unei interpretări adecvate).

Uneori, depistarea domeniului se poate realiza, foarte importante fiind informațiile oferite de cotext²⁵ **4.2.1.**; alteori, cotextul nu oferă niciun indiciu, neexistând posibilitatea raportării la un sens specializat bine delimitat și circumscris domeniului său **4.2.2** sau oferă indicii ambigue **4.2.3.**

4.1. Analiza paradigmatică

VIRUS este înregistrat în DEX (1998) și în majoritatea dicționarelor generale cu un sens medical, foarte puține fiind dicționarele care înregistrează și un sens informatic²⁶, deși este manifestat frecvent în textele de presă²⁷ (ne referim aici la publicații de diverse tipuri, excluzându-le din discuție pe cele adresate unui public specializat, precum CHIP). Un fapt important de remarcat este că în textele de presă este atestat nu numai sensul informatic al lui VIRUS²⁸, ci apar chiar sensuri figurate (așa cum vom vedea în analiza noastră) care se dezvoltă plecând de la sensul la origine specializat, ceea ce demonstrează o asimilare a

---

must be supplemented by the reader's PK (previous knowledge) in order for a meaning to be figured out; Cotexts can be as small as a phrase or as large as an entire book (there are no arbitrary limits)."

²⁰ Beck et al. 1983: 177-181.

²¹ Termenul „cotext” se opune contextului așa cum mediul textual imediat al unei unități discursive se opune mediului sau nontextual.

²² De aceea, raportarea la definițiile de dicționar este o condiție esențială.

²³ Astfel de modificări semantice (de la simpla despecializare până la adăugarea de conotații) sunt frecvente în textele de presă, iar scopul nostru aici este formularea unor mecanisme care să ajute lectorul, vorbitorul mediu, în procesul de interpretare a sensurilor nou-create la contactul cu limba comună. Așadar, ne interesează procesul de metaforizare în sine, frecvent manifestat în texte, scopul urmărit fiind înlesnirea procesului de interpretare a noilor sensuri, indiferent de faptul că îndeplinesc sau nu criteriul de frecvență pentru a fi înregistrate, deci nu numai acela de redare a dinamicii la nivelul dicționarelor generale.

²⁴ De multe ori textele de presă abundă în termeni care nu sunt înregistrați în dicționarele generale (este cazul majorității termenilor din domenii noi și cu un mare impact la ora actuală asupra societății, precum INFORMATICA), singura posibilitate pe care o are lectorul unor astfel de texte (neinițiat în acest domeniu) fiind, așadar, recurgerea la dicționarele de specialitate, care-i sunt de cele mai multe ori inaccesibile. De aceea, devine o necesitate reală încercarea de a sincroniza dicționarele generale cu realitatea textelor și înregistrarea, cu definiții mai accesibile, a termenilor cu ocaziune frecventă din astfel de domenii.

²⁵ Alexandru, Gaudin 2005: 1 evidențiază următoarele caracteristici ale cotextului: „*Les mots situés dans la proximité immédiate d'un terme, forme un champ conceptuel qui permet d'établir correctement le sens des mots et de construire une impression référentielle. Le terme se retrouve entouré d'autres unités terminologiques, et cet ensemble dessine un champ sémantique qui nous indique le domaine d'activité vers lequel nous diriger pour actualiser correctement le référent extralinguistique d'un terme en même temps que son sens par rapport à son entourage linguistique.*”

²⁶ Sensul informatic al lui VIRUS este menționat numai de DCR (1997) ca s.1, de MDN (2000) ca s.3, de MDA (2001-2003) ca s.4 și NDU (2006) ca s.3.

²⁷ Oferim, aici, numai câteva exemple: „*Desi companiile producatoare de antivirusi se afla intr-o lupta permanenta cu VIRUSII informatici, infectarea sistemelor informatice a luat o amploare ingrijoratoare, daune provocate de VIRUSI necunoscuti fiind raportate zi de zi, pretutindeni in lume.*” (C, 20.01.2000); „*Mail-urile cu informatii de ultima ora sau cele cu vedete surprinse in diverse ipostaze sunt preferate de autorii de VIRUSI...*” (J.N., 19.06.2005)

²⁸ Tendința spre polisemie este demonstrată chiar de faptul că, în limba comună, forma de plural a lui VIRUS, care ar fi putut fi distinctivă, ajunge să se uniformizeze, forma VIRUȘI (folosită inițial doar pentru sensul info.) extinzându-se și pentru celelalte sensuri (DOOM 2005 virus (agent patogen) s. n./m., pl. vírusuri/virusi)

termenului în limba comună, conducând la despecializarea lui și implicit la dezvoltarea polisemiei (extradomeniale).

Similar, derivatul lui, A VIRUSA este înregistrat doar de MDA²⁹, cu sensuri exclusiv informatice³⁰, realitatea textelor (așa cum vom vedea în continuare) atestând însă o utilizare frecventă a acestui verb, și nu numai cu un sens exclusiv informatic³¹. A VIRUSA manifestă o **polisemie extradomenială** complexă, fiind atestate atât sensuri **figurate**, derivate la contactul cu limba comună, cât și un sens **medical**, dictat de realitatea extralingvistică (virusul gripei aviare).

Cercetând definițiile din mai multe dicționare³², am putut degaja următoarele elemente (care contribuie la conturarea „nucleului dur semantic”), de la care se va putea pleca în interpretarea sensurilor manifestate în texte:

med. [agent patogen], [invizibil], [îmbolnăvește], [infectează], [contagios].

info. [parazitează], [distruge], [perturbă grav funcționarea], [îmbolnăvește], [infectează], [provocă efecte indezirabile, dorite de autorul virusului]

[fază contagioasă] [contaminează din aproape în aproape], [propagare], [duplicare], [se reproduce]

[disimulează] [introdusă în mod insidios] [se autocopiază fără știrea utilizatorului]

fig. [sursă a unui rău moral] / [sursă de contaminare (contagiune) morală] / [factor care provoacă o contagiune morală]; [boală], [nenorocire].

4.2. Analiză sintagmatică

4.2.1. cotextul oferă indicii despre domeniul de proveniență

(1) „Un VIRUS care a patruns discret prin computerele IPJ Alba ne-a adus vesti proaspete. Deci zice VIRUSUL ca CJ a dat politistilor 1,5 miliarde lei vechi, bani care sa fie folositi pentru cumpararea "unui sistem de localizare automata a vehiculelor de interventie din dotarea formatiunilor de politie rutiera si ale politiei de ordine publica", cu alte cuvinte, GPS.” . (R.L, 9.09.2006)

Cotextul ne oferă ca indicii (*cotext clues*)³³ referitoare la domeniul de proveniență (în acest caz informatic) „a pătruns discret” și „computer”, punându-se accentul pe latura de disimulare, ascuns / invizibil, inducere în eroare.

Utilizarea lui VIRUS aici este metaforică (inanimat pentru animat), sensul fiind de spion, intrus, persoană care dezvăluie adevăruri ascunse, provocând efecte indezirabile, chiar distructive, pentru cei vizați.

Contextul duce însă cu gândul și la conceptul informatic de „virus benefic” (eng. „beneficial / good virus”), ideea centrală fiind demascarea/distrugerea corupției.

4.2.2. cotextul nu oferă indicii despre domeniul de proveniență

(2) „Întrebarea fundamentală a lui Gusa este: cum putem elimina reziduurile totalitariste din politica? Iar raspunsul: prin promovarea tinerei generatii, NEVIRUSATA de comunism si mult mai eficienta. În opinia lui

²⁹ Nu este înregistrat în DEX (1998), nici în alte dicționare generale importante precum DGR (1991), DCR (1997), NODEX (2001), NDU (2006) ș.a.

³⁰ s.1 tranzitiv „a introduce un virus în programul unui calculator” și s. 2. reflexiv (despre programe, calculatoare) „a căpăta un virus”

³¹ Pentru sensul informatic, textele oferă exemple precum: „Dar, poate ca dupa ce se vor satura de solitaire, mai usor de invatat decat Word-ul, politistii vor descoperi si minunata lume a Internetului. Le recomandam sa nu acceseze site-uri XXX, nu de alta, dar pot VIRUSA PC-ul.” (R.L, 19.09.2005); „Conform unui studiu [...] jumătate dintre utilizatorii romani de e-mail primesc aproximativ 5 mesaje VIRUSATE in fiecare zi.” (BN, 26.04.2005). În limba comună, pe baza principiului economiei în exprimare, se preferă formularea metonimică, mai scurtă, înlocuindu-se așadar sintagma *mesaje care conțin un virus informatic* cu *mesaje VIRUSATE* (în urma metonimiei efect pentru cauză).

³² DEX (1998), DCR (1997), MDN (2000), MDA (2001-2003), NODEX (2001), NDU (2006) și un dicționar specializat informatic, D.I. (2003).

³³ Rapaport 2005.

Gusa „reziduurile” totalitariste pot fi identificate, si ele se numesc Dan Ioan Popescu, Miron Mitrea, Viorel Hrebenciuc etc, adica lideri marcanti ai partidului de guvernământ.” (C.P nr 9, 2005)

(3) „Dezastrul civic si educational provocat de VIRUSAREA cercetarii umaniste n-a fost nici astazi reparat in premise sau consecinte. Universitatile de stat raman cel mai putin reformate institutii ale Romaniei postcomuniste, ca rezultat al curmarii violente a traditiilor interbelice. Pe scurt: n-avem prea multe repere pe drumul gandirii.” (C.,10.07. 2007)

În exemplele 2 și 3, deoarece nu avem niciun indiciu despre domeniul de proveniență, vom considera (având în vedere și indicațiile din dicționar, că termenul provine din domeniul cu cel mai pregnant impact la ora actuală – informatica)

4.2.3. cotextul oferă indicii ambigue

(4) „Păsărin, VIRUSATĂ

Prima „victimă”, Cosmina Păsărin (foto), a acceptat provocarea și a „topit” cromul unei Honda Shadow de toată frumusețea”. (J.N.,13.08.2007)

(5) „Aviara 2006 VIRUSEAZA increderea consumatorilor” (C, 16.09.1999)

A VIRUSA este înregistrat în MDA cu sens exclusiv informatic, însă cotextul nu oferă, în niciunul dintre exemple 4 și 5 de mai sus, indicii asupra (alți termeni despecializați) asupra domeniului informatic. Ceea ce oferă sunt însă indicii asupra unei realități extralingvistice – VIRUSUL gripei aviare.³⁴ În (4) preferința pentru utilizarea lui A VIRUSA în loc de „a deveni împătimită” poate fi cauzată de analogia între persoană (numită Păsărin) și PASĂRE, cotextul care activa sensul medical al lui VIRUSA. În (5), deși cotextul face referire la gripa aviară, A VIRUSA este utilizat de această dată în combinație cu „încrederea consumatorilor”, și nu cu PASĂRE, sensul fiind de „a distruge”.

Interpretarea noastră este următoarea: domeniul de proveniență este informatic, însă termenul (A VIRUSA) capătă în contextul limbii comune un sens medical (motivată extralingvistic - vezi analiza următoare); pornind de la acest sens medical se dezvoltă, în exemple de tipul celor discutate, un sens figurat.

Pe lângă sensurile figurate indicate mai sus, A VIRUSA dezvoltă și un sens medical, (motivația fiind extralingvistică) ajungând ca în limba comună să se utilizeze și în legătură cu celălalt sens specializat al rădăcinii (VIRUS – în medicină)³⁵.

Traseul este următorul: VIRUS (med.) – VIRUS (info); VIRUSA (info) – VIRUSA (med.)

³⁴ Așa cum vom vedea în cele ce urmează, A VIRUSA (în contextul PĂSĂRI) este folosit în presă cu sens medical, trimitând la realitatea extralingvistică a virusului gripei aviare. Mai exact, în cazul unui context de genul *pasăre virusată* („Băsescu, cel puțin, și-a schimbat punctul de vedere, după ce a aflat că orătăniile moarte din Ceamurlia erau virusate” ... 22, nr.815, 2005) se declanșează imediat în mintea vorbitorului legătura cu virusul gripei aviare, sensul încadrându-se domeniului medical (chiar dacă la un nivel inferior de specializare).

³⁵ Se cuvin făcute următoarele precizări: A VIRUSA este folosit inițial numai în ceea ce A. Ștefănescu numea **limbajul colocvial al informaticii** sau **computereza** (Vezi Ștefănescu 2002: 263), deci nu la nivelul discursului propriu-zis specializat informatic. O dovadă este că dicționarele specializate (de limbă română sau engleză) nu înregistrează verbul A VIRUSA (ci un altul, A INFECTA (cu un virus)) Spre exemplu, în Dicționar explicativ de calculatoare (tread. L. Dăbuleanu) se preferă termenul „a infecta” (cu un virus): „Când un virus **infectează** un disc, el se autoreproduce atașându-se la alte programe, inclusiv la programele de sistem.” Același termen este regăsit și în limba engleză, în Microsoft Computer Dictionary (fourth edition), spre exemplu, VIRUS fiind definit ca „*intrusive program that INFECTS computer files.*”

Așadar, la nivelul discursului semi-specializat, de vulgarizare și al limbii comune se utilizează frecvent A VIRUSA, pe când în texte cu un grad mai mare de specializare se folosește A INFECTA (TO INFECT) (ex: „*BitDefender anunță descoperirea unui virus JavaScript pe un cunoscut website internațional specializat în distribuția de știri, lucru care a dus la posibila INFECTARE a calculatoarelor cititorilor*”...www.bitdefender.ro)

Utilizat în limba comună, A VIRUSA ajunge să se folosească și cu un sens medical (prin contaminare cu sensul medical, al bazei VIRUS, motivarea fiind una extralingvistică (realitatea răspândirii virusului gripei aviare). Ex: „*In ton cu SRI, Jurnalul National continua campania de promovare a tezei aducerii virusului din afara granitelor Romaniei, intrebandu-se in numarul de sambata, 27 mai: „Cand au fost, in fapt, importati puii VIRUSATI?”*”, si asta in ciuda faptului ca autoritatile (mai puțin SRI) accepta ca cel mai probabil scenariu este cel al contaminarii puilor importati in tara Mioritei.” – (22, nr. 874, 2006)

Domeniul medicinei, receptează, așadar, accidental, în contextul permisiv al limbii comune, pe A VIRUSA, și doar la nivelul discursului de vulgarizare, neajungându-se la stadiul în care are loc o terminologizare prin adoptarea în discursul strict specializat al domeniului receptor. Vorbim, prin urmare, de **polisemie extradomenială**.

La nivelul discursului de vulgarizare se întâmplă o revenire la știința-donator (med.), în cazul derivatului A VIRUSA recuperându-se sensului inițial (medical – despecializat aici) al bazei prin intermediul limbii comune. Altfel spus, A VIRUSA începe să fie folosit cu sens medical prin contaminarea cu sensul medical al bazei (VIRUS).

Sensul medical al lui VIRUSA este reperat doar la nivelul limbii comune (fără a fi integrat, deci, discursului specializat medical propriu-zis).

5. În limba comună granița dintre domenii este estompată, lucru evident, mai ales în cazul termenilor care, la nivelul discursului specializat, se revendică schemelor conceptuale ce aparțin mai multor domenii (fiind, uneori, foarte dificil de stabilit domeniul de proveniență).

Interpretarea sensurilor din limba comună nu se poate face decât în legătură directă cu sensul specializat (perceput în grade diferite de lector în funcție de gradul de instrucție), factorii care contribuie la dezambiguizare putând fi: cotextul, dar și gradul de sensibilizare a societății față de un domeniu sau altul.

BIBLIOGRAFIE

- Alexandru, Gaudin 2005 = Cristina Alexandru, François Gaudin, *Les contextes: à la source du terme ?*, în „Les Actes du colloque Mots, termes et contextes”, 7ème journées scientifiques de l’AUF-LTT.
- Béjoint 1989 = Henri Béjoint, *A propos de la monosémie en terminologie*, în „Meta”, XXXIV, 3, p. 405-411.
- Béjoint, Thoiron 2000 = Henri Béjoint, Philippe Thoiron, *Le sens en terminologie*, Presses Universitaires de Lyon, Lyon.
- Bidu-Vrănceanu 2007 = Angela Bidu-Vrănceanu, *Lexicul specializat în mișcare. De la dicționare la texte*, Editura Universității din București.
- Bouveret 1998 = Myriam Bouveret, *Approche de la dénomination en langue spécialisée* în „Meta”, XLIII, 3, p. 1-18.
- Cabré 2000 = Maria Cabré, *Terminologie et linguistique: la théorie des portes* în „Cahiers du Rifał”, 21, p. 10-15.
- Cabré 2003 = Maria Cabré, *Theories of terminology. Their description, prescription and explanation* în „Terminology”, nr. 2, John Benjamins Publishing Company, p. 163-199.
- Condamines, Rebeyrolle 1997 = Anne Condamines, Josette Rebeyrolle, *Point de vue en langue spécialisée* în „Meta”, XLII, 1, p. 174-184.
- Gaudin 1993 = François Gaudin, *Pour une socioterminologie: Des problèmes pratiques aux pratiques institutionnelles*. Rouen: Publications de l’Université de Rouen.
- Gaudin 2003 = François Gaudin, *Socioterminologie. Une approche sociolinguistique de la terminologie* Edition Duculot, Bruxelles.
- L’Homme 2005 = Marie-Claude L’Homme, *Sur la notion de terme* în „Meta” L, 4, p. 1113-1132.
- Meyer, Mackintosh 2000 = Ingrid Meyer, Kristen Mackintosh, *L’êtrement du sens terminologique, aperçu du phénomène de la déterminologisation*, în H. Béjoint și Ph. Thoiron, p.198-217.
- Pană Dindelegan 2002 = Gabriela Pană Dindelegan, *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale (I)*, București, Editura Universității din București.
- Pană Dindelegan 2005 = Gabriela Pană Dindelegan, *Limba română. Structură și funcționare*, București, Editura Universității din București.
- Pană Dindelegan 2006 = Gabriela Pană Dindelegan, *Limba română. Aspecte sincronice și diacronice*, București, Editura Universității din București.
- Rapaport 2005 = William Rapaport, *In Defense of Contextual Vocabulary Acquisition: How to Do Things with Words in Context*, în „Proceedings of the 5th International and Interdisciplinary Conference on Modeling and Using” Berlin: Springer-Verlag Lecture Notes in Artificial Intelligence 3554, p. 396-409.
- Riggs 1988 = Fred Riggs, *The Interdisciplinary Tower of Babel*, în „International Social Science Journal”, 126, p. 577-592.
- Slodzian 2000 = Monique Slodzian, *L’émergence d’une terminologie textuelle et le retour du sens*, în H. Béjoint și Ph. Thoiron, p. 61–85.
- Stoichițiu Ichim 2006 = Adriana Stoichițiu Ichim, *Creativitate lexicală în româna actuală*, Editura Universității din București.
- Ștefănescu 2002 = Ariadna Ștefănescu, *Caracteristici ale limbajului vag în jargonul informaticii*, în „Aspecte ale dinamicii limbii române actuale”, coord. Gabriela Pană Dindelegan, București, Editura Universității din București, p.263.

- Temmerman 2000 = Rita Temmerman, *Towards New Ways of Terminological Description: The sociocognitive approach*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins.
- Toma 2005 = Alice Toma, *Interdisciplinaritate și terminologie matematică: termeni migratori*, în „Limba română. Structură și funcționare” coord. Gabriela Pană Dindelegan, București, Editura Universității din București, p.393-403.
- Toma 2006 = Alice Toma, *De la analiza terminologică lexicală la analiza terminologică discursivă. Un exemplu 'funcție'*, în „Limba română. Aspecte sincronice și diacronice” coord. Gabriela Pană Dindelegan, București, Editura Universității din București, p.329-335.
- Zgardan, Vartic 2008 = Nina Zgardan, Aurelia Vartic, *Terminologia între dogme și realitate*, în „Lucrările primului simpozion internațional de lingvistică”, București, Editura Universității din București, p.241-248.

IZVOARE

- DEX 1998 = Dicționar explicativ al limbii române, ediția a 2-a, coord. Ion Coteanu, Luiza și Mircea Seche, Ed. Univers Enciclopedic, București.
- DCR 1997 = Dicționar de cuvinte recente, ed. a 2- a, Florica Dimitrescu, Ed. Logos.
- MDN 2000 = Marele dicționar de neologisme, Marcu Florin, Ed. Saeculum.
- NODEX 2001 = Noul dicționar explicativ al limbii române, Ed. Litera Internațional.
- MDA 2001-2003 = Micul dicționar academic, Melania Badic, Anca Boldea, Valentina Carare, Ed. Univers Enciclopedic.
- NDU 2006 = Noul dicționar universal al limbii române, Ioan Oprea, Radu Rodica, Zăstroiu Victoria, Ed. Litera Internațional.
- DEXI 2007 = Dicționar explicativ ilustrat al limbii române, coord. Eugenia Dima, Ed. ARC& GUNIVAS.
- DOOM 2005 = Dicționar ortografic, ortoepic și morfologic, ediția a 2-a, Ed. Univers Enciclopedic.
- D.I. 1999 = Dicționar de informatică, coord. Pierre Morvan trad. Cristina Chiculescu, Ed. Niculescu.
- Dicționar explicativ de calculatoare, trad. L. Dăbuleanu, Ed. Teora, 1996.
- Microsoft Computer Dictionary 4th ed., Bahn Christey, Microsoft Press, Washington 1999.
- „22”, săptămânal, București.
- „Banii Noștri” (B.N.), săptămânal, București.
- „Cadran Politic” (C.P.), revistă lunară de analiză și informare politică, București.
- „Cotidianul” (C), cotidian, București.
- „Jurnalul Național” (J.N.), cotidian, București.
- „România Liberă” (R.L.), cotidian, București.
- „Săptămâna Financiară” (S.F.), săptămânal, București.

POLYSEMY FROM THE PERSPECTIVE OF EXTERNAL TERMINOLOGY ABSTRACT

The new theory of terminology that arises at the beginning of the 1990s (which we refer to as “external terminology”) generally distinguishes itself from the traditional terminology through the new approach on terms (placing them in real discursive situations), through the importance of the linguistic factor, the descriptive-semasiologic view, and through abandoning the synchronical, intradomain perspective, thus leading to the acceptance of terminologic variation and of polysemy as natural. This article proposes an analysis of polysemy as a result of term migration, with a special attention to extradomain polysemy, and it investigates the special case of the term (TO)VIRUS, drawing some conclusions regarding the interpretation of the new senses developed by the interdisciplinary terms (originating, thus, in different specialty domains), when they occur in the permissive context of general language.

MONICA-MIHAELA RIZEA
Drd. Universitatea din București, Facultatea de Litere
monica_rizea21@yahoo.com